

Socialdemocratism sau poporanism ?

„Socialiștii trebuie să țină bine seama
„să nu dea ca oiștea socialistă în gar-
„dul reacționar...”

C. Dobrogeanu-Gherea. Din ideile fun-
damentale ale socialismului științific.

Introducere

Acum vr'un an, actualul cancelar al Imperiului German, Prințul de Buelow, atârnând în Reichstag politica partidului social-democrat, aducea laude simțului politic al socialistilor francezi, și mărturisea că urmărește cu multa atențiune mișcarea de idei provocată în sinul social-democrației germane prin criticile lui Ed. Bernstein...

M'au impresionat atunci mult cunoștințele serioase în sfera teoriei și a practicei partidelor socialiste, de care a dat dovadă acest reprezentant al celui mai conservator, poate, guvern din Europa, și nu fără melancolie mă gândeam la situațiunea de la noi...

În timpul din urmă, în România, fără îndoială a reînviat mișcarea social-democratică: în mai multe orașe mai mari ale țării s'au format organizațiuni destul de puternice, cari fac întruniri, se adună în congrese, au un organ săptăminal pentru apărarea politicii lor, iar acuma scot, la Iași, și o revistă lunară pentru formularea și propagarea ideilor teoretice ale «socialismului științific».

Nu mai vorbesc despre organizațiunile și ziarele social-democratice la Romîni de peste hotare.

Cum a fost primită această mișcare de «intelectualii» și de «bărbații noștri de stat» ?

Înjurii grosolane, învinuiri de nepatriotism și „jidovism“, apel la măsuri represive....

Știu că socialdemocratismul român nu e decît un palid reflex al uriașei mișcări din Apus, că adepții lui sînt mai ales niște tineri entuziaști, cari, fermecați de rezultatele obținute și de perspectivele deschise acolo,—caută să *contrafacă*, la noi, prin încercări naive și condamnate la sterilitate, organizațiunile social-democratice din Europa...

Știu, și mă gîndesc cu durere la noile jertfe zădarnice de vieți tinere, la noile decepțiuni și crize sufletești, ca urmare a acestei noi răsipe de entuziasm în direcții greșite,—în țara a-

ceasta atit de săracă in energie tînără, in entuziasm, in idealism....

Injurii și incrininări?

Cind tineretul nostru „social-democrat“ are inaintea lui vie imaginea milioanelor adunate in jurul steagului roș, cind el cunoaște mărețea frămintare de idei isvorită din mișcarea proletariatului European, cind se crede, și se simte nespus de fericit, că face parte din avangarda omenirii in lupta pentru adevăr, dreptate și fericirea obștească, — ce pot insemna pentru el injuriile gazetarilor noștri sau invinuirile ce-i aduc sârmanii noștri „profeți“ naționali?...

Represiuni?

Dar care e mijlocul cel mai eficace de a intări o mișcare născută din entuziasm și idealism tineresc, de a cimenta pe toți luptătorii ei intr'un «bloc de granit», decit aureola de martiraj?...

* * *

Voiu incerca, in seria de articole ce urmează, afirmind punctul de vedere al „Vieții Rominești“, pe care l'am numit *poporanist*, să cercetez obiectiv, sine ira et studio, intrucit se poate justifica, din punctul de vedere al imprejurărilor concrete ale vieții noastre sociale, și chiar în lumina concepțiunii socialiste, organizațiunea și activitatea unui partid *social-democratic* in Romînia.

Fiindcă trebuie să deosebim cu ingrijire concepția filosofică asupra lumii și vieții, care formează baza pur teoretică și pur abstractă a socialismului, și intruparea ei concretă intr'un program politic și intr'un partid politic determinat.

Nu vreau să vorbesc aici despre deosebirile atit de mari in *practica* socialistă din țările totuși atit de asemănătoare între ele, ca imprejurări materiale ale vieții sociale, cum sint Anglia, Franța sau Germania, nici măcar despre divergințele adinci, cari despart adesea pe socialiștii aceleiași țări, — in ce privește *politica concretă* de urmărit, — cum de pildă sint deosebirile de idei între un Guesde, Vaillant, Jaurès, Viviani, Briand sau Millerand in Franța, între social-democrați, social-revoluționari sau socialiștii poporali in Rusia, ori chiar între un K. Kautsky și Ed. Bernstein in ortodoxa social-democrație germană.

Că aceștia cu toții sint *socialiști*, cu toată prăpastia ce adesea îi desparte, din punctul de vedere al *practicei politice*, mi se pare, nimene încă nu s'a indoit.

Dar situația social-democraților de astăzi e cu totul alta decit cea a părinților lor intelectuali din epoca „Manifestului comunist“.

Aceștia din urmă aveau in fața lor numai pe oamenii de guvernămint vrăjmași ireductibili, cari stăteau cu toții la straja „drepturilor sacre și inviolabile ale proprietății“ și vedeau in toate tezele economiei politice «clasice» numai adevăruri sfinte și eterne, pe cind astăzi — fără ca să mai vorbesc de declarați-

unile analoge ale unui Gladstone, J. Morley sau W. Harcourt,—sint cu putință doi șefi de guvern, în țările cele mai civilizate ale Europei, cum sint Clémenceau și Campbell-Bannermann, cari nu numai revendică chiar pentru ei înșiși numele de socialist, dar primesc să colaboreze, într'o operă pozitivă de guvernămînt, cu niște conducători de decenii ai proletariatului organizat, ca Briand, Viviani, Millerand sau John Burns...

Cunoștința mai desăvirșită a trecutului nostru social, pătrunderea mai adincă a procesului economic, „evoluționismul“ alit de caracteristic epocii noastre, împreună cu analiza mai riguroasă a condițiunilor materiale ale societăților moderne, au creat mulți aderenți ai *concepției socialiste* între oamenii de guvernămînt, dar în acelaș timp au făcut clar pentru oricine, că a demonstra erorile economiei politice clasice, a descoperi toate boalele constituționale ale societății de astăzi, a stabili evoluția necesară spre o formă socială mai superioară, într'un cuvînt, a legitima concepția socialistă, și chiar a justifica organizarea proletariatului într'un partid social-democrat într'o țară, încă nu înseamnă a dovedi necesitatea unui asemenea partid într'o altă țară determinată.

Pentru aceasta se cere încă ceva, dacă socialistii nu vor—vorba d-lui Gherea—„să nimerască cu oștea în gard...”

Și argumentul decisiv ni-l dau chiar întemeetorii social-democrației *) europene, —K. Marx și Fr. Engels.

După concepțiile lui K. Marx, partidele și programele politice ca și problemele sociale pe cari ele sint menite să le rezolve, sint determinate de împrejurările materiale ale vieții sociale.

Se cunoaște justificarea marxistă chiar a robiei, ca a unui fenomen de progres în condițiunile concrete în cari s'a născut.

Imi voiu permite să citez un pasagiu din acea celebră pagină din prefața «Criticei Economiei politice» de K. Marx, pe care a fost clădit tot edificiul cunoscutei *concepții materialiste a istoriei*:

„Nici o formațiune socială nu pierde înainte de a se desvolta toate forțele productive ce se pot cuprinde în ea. Și răporturi nouă de producțiune, mai superioare, nu se pot naște înainte de a se desvolta condițiunile lor materiale în sinul vechii societăți. Din cauza aceasta, *omenirea își pune numai aceste probleme, pe cari ea le poate rezolvi*, fiindcă, privind mai de aproape, se poate constata, că *însăși problema se pune numai atunci cînd sint deja față condițiunile materiale pentru rezolvirea ei*, sau cel puțin cînd ele sint în procesul de formațiune“ (**).

*) Deși expresiunea aceasta nu se întrebuintă pe atunci, o prefer pentru a desemna direcția dogmatică a „socialismului științific“ numită mai mult ironic „ortodoxă“.

**) K. Marx.—„Zur Kritik der Politischen Oekonomie“, prefață.

Se pot multe spune,—și am spus și eu în altă parte*)— împotriva tonului pur afirmativ, exagerat și categoric al acestui pasagiu, și mai ales împotriva exagerărilor neînfrinate ale „discipolilor“ cari, din puținele rinduri scrise de Marx într'o prefață, au creat o schemă întreagă imuabilă a progresului omenesc.

Dar cu toate rezervele necesare,—și K. Marx însuși a fost silit să le facă în urmă **),— nu se poate tăgădui partea cea mare de adevăr, cuprinsă în aceste rinduri, și care rămâne nedespărțită de concepția filosofică socialistă, și anume, că transformările sociale nu se pot impune după fantazie, ci presupun anumite trepte de dezvoltare și anumite condițiuni materiale în viața socială,—fiindcă „nici o problemă socială nu se poate pune, dacă nu sînt față condițiunile materiale pentru rezolvirea ei...“

Și desigur că K. Marx ar fi primit cu cel mai profund dispreț afirmațiunea că un socialist, în orice țară s'ar fi găsit și în orice fază a dezvoltării ei, cel dintăiu lucru pe care e dator să-l facă ar fi să traducă „Programul de la Erfurt“ și să înființeze și acolo un „partid social-democratic“, fără să țină seamă de condițiunile materiale concrete ale acelei țări.

Și dacă, de pildă, un socialist-german s'ar fi trezit în mijlocul antropofagilor din Africa Centrală, în fața vre unui „Junker“ Prusian sau a unui alt „burghez“, — în loc să-i dea mina pentruca împreună să împună aborigenilor alte gusturi culinare și întrebuintarea pantalonilor, ar fi fost dator să le predice „expropriarea expropriatorilor“.

Am recurs la această „*reductio ad absurdum*“ pentru a ilustra o idee foarte simplă, pe care un *alter-ego* al lui Karl Marx, colaboratorul și continuatorul operei sale, Fr. Engels, a știut să o formuleze pe cit de concis, pe atît de puternic:

„Rezolvirea de către o societate *ce se află pe o treaptă inferioară de dezvoltare*, a acelor probleme, cari se pun, și nici nu se pot pune decît într'o societate cu mult mai dezvoltată, — e o imposibilitate istorică... Orice formațiune economică trebuie să rezolve *problemele ei proprii*, ce se nasc în ea însăși. Dacă cineva ar tinde să rezolve niște probleme, *ce s'au născut într'o formațiune economică cu totul străină, aceasta ar constitui culmea absurdității*...“ (**).

De aci rezultă că, după ideile lui K. Marx și Fr. Engels, un partid social-democratic s'ar prezenta ca o „imposibilitate istorică“ și „culmea absurdității“ într'o societate ce s'ar afla pe o treaptă inferioară de dezvoltare“, și în sinul căreia *însăși* nu s'au născut încă acele probleme sociale cari s'au pus la ordinea zilei în societățile moderne, nu s'au impus adică ca „problemele ei proprii“.

Și nici că se poate altfel, fiindcă nici un *partid politic* nu are rațiune de a fi decît dacă poate urmări cucerirea puterii po-

*) C. Stere.—„Evoluția individualității“ p. 105 urm.

**) Cf. K. Marx.—Kapital, vol. III p.

***) Fr. Engels.—„Socialismus in Deutschland“. Nachwort, in „Die Neue Zeit“, 1892, No. 12.

litice, *prin forțele lui proprii*, pentru realizarea scopurilor sale, sau, cel puțin, dacă poate avea o înrîurire directă și pozitivă asupra mersului afacerilor publice.

Aceasta presupune, însă, că acest partid se poate *efectiv* răzima pe o anumită categorie de interese sociale, în numele căroră dă lupta politică, — și deci, în adevăr, urmărește, rezolvirea unor probleme sociale, născute în sinul societății, ca problemele *ei proprii*.

În afară de aceste condițiuni nu poate naște, trăi și crește un adevărat *partid politic*, ci, cel mult, o societate metafizică, un ceneclu literar, un cerc de admirație mutuală, un club de „debateri”, — într’un cuvînt o grupare, poate, de suflete nobile, cari însă se mulțumesc cu conștiința superiorității lor în mijlocul acestei lumi păcătoase, fără să simtă nevoia unei acțiuni pozitive, — decît doar pentru manifestații de paradă, „impozante” și.. sterile...

Aceste considerațiuni generale, riguros științifice, — și cari nu numai nu sînt în contrazicere cu concepția socialistă, dar au fost, cum ați văzut, formulate prin cuvintele proprii ale întemeietorilor social-democrației Europene, — ne vor permite acum cercetarea mai aprofundată a chestiunii, dacă împrejurările concrete din România pot justifica crearea unui *partid social-democratic*, chiar din punctul de vedere socialist, — față de caracterul social al populațiunii sale, de gradul ei de dezvoltare economică, de situațiunea ei națională, precum și față de raportul de puteri, din punctul de vedere internațional.

Socialdemocratismul și țărănimea

Socialismul, după doctrina lui K. Marx, e un produs necesar al societății moderne, pe care el o numește „burgheză”.

Această societate e caracterizată printr’un antagonism ireductibil în condițiunile ei de producțiune, prin contradicțiunea între caracterul *privat* al proprietății și caracterul *social* al felului de producțiune: mijloacele de producțiune aparțin citorva capitaliști, cari își însușesc toate foloasele producțiunii, pe cînd producțiunea însăși e o operațiune socială, întrucît producțiunea în masă a mărfurilor, pentru piață, are la bază o diviziune socială a muncii și organizațiunea ei sistematică înăuntrul fabricilor uriașe, în cari se adună sute și mii de muncitori; iar această diviziune socială și organizațiunea sistematică a muncii e, pe de altă parte, în antagonism cu vînzarea haotică, la întimplare, a mărfurilor în piață.

În procesul de dezvoltare al societății moderne, mulțumită acestui antagonism *inerent* ei, creșterea însăși a forțelor ei productive duce, pe de o parte, la o centralizare tot mai mare a industriei și la concentrarea avuțiilor în mîni tot mai puține, iar pe de altă parte, la mărirea mizeriei maselor muncitoare; de

aci: haosul și anarhia crescîndă în raporturile economice, supra-producția, alături cu înspăimîntătoarea creștere a „armatei de rezervă” a muncitorilor fără lucru, crizele economice tot mai întinse și mai intense,—și, de aici, crahul final—„expropriatorii se expropriază”...

În preambulul aproape al tuturor programelor social-democratice din Europa, începînd cu celebrul „Manifest comunist” al lui K. Marx și Fr. Engels, din 1848, veți găsi descris acest proces, cu accentuarea rolului claselor muncitoare, al *proletariatului*, în transformarea socială ce se impune prin însăși dezvoltarea fatală a societății moderne *) :

Dezvoltarea economică a societății moderne—„burgheze”—duce, natural și necesar, la pieire producțiunea mică, a căreia bază o formează proprietatea privată a muncitorului asupra mijloacelor de producțiune. Ea desparte pe muncitor de mijloacele de producțiune și îl transformă într'un *proletar*, lipsit de orice avere, pe cînd în acelaș timp mijloacele de producțiune ajung monopolul unui număr relativ mic al capitaliștilor și al marilor proprietari de pămînt.

Mină în mină cu această monopolizare a mijloacelor de producțiune merge înlocuirea producțiunii mici prin întreprinderi colosale, transformarea uneltelor în mașini, creșterea uriașă a productivității muncii omenesti. Insa toate foloasele acestei transformări se monopolizează de capitaliști și de marii proprietari funciari. Pentru muncitorii industriali, pentru *proletariat*, ea înseamnă numai creșterea tot mai mare a nesigurantei vieții, a mizeriei, a apăsării și robirii, a umilirii și a exploatațiunii.

Emanciparea muncitorilor nu poate rezulta decit din socializarea tuturor mijloacelor de producțiune, deci și a pămîntului, și această emancipare nu poate fi decit opera *proletariatului* însuși, față de care,—după cum spune programul din Gotha, repetînd în această privință mai fidel *Manifestul comunist*,—„toate celelalte clase formează o singură masă reacționară”...

Aceasta e justificarea clasică a necesității organizării muncitorimii industriale, a *proletariatului*, într'un partid social-democratic.

Dacă însăși evoluția economică a societății duce fatal spre transformarea socială, *fără proletariatul industrial însă, nu există, nu poate exista un partid social-democratic.*

Nedreptatea socială totdeauna a existat, precum au existat și suferințele claselor muncitoare; n'au lipsit nici voci de protestare, dar, pentru ce totuși—se întrebă Fr. Engels,—numai acum se poate da lupta pentru formele nouă de viață socială?

„Pentru că, — răspunde el. — *marea industrie modernă a creat, pe de o parte, proletariatul*—clasa, care pentru prima oară în istorie poate să revendice desființarea nu a vre-unui

*) Cf. Programul partidului social-democrat German, votat la congresul (Parteitag) din Erfurt în 1891.

„privilegiu de clasă, ci a claselor în genere,—clasa, care se află
 „în astfel de situație, că trebuie să realizeze aceasta, sub ame-
 „nintarea de a se cobori altfel până la nivelul culiilor din China.
 „Pe de altă parte, aceeași mare industrie a creat, în *burghezie*,
 „clasa care are monopolul instrumentelor de producție și al mij-
 „loacelor de existență, dar care,—în fiecare perioadă de specu-
 „lație, și prin crahul ce o urmează,—dovedește, că nu mai este
 „capabilă să domineze forțele productive ce au crescut peste
 „puterile ei;—clasa, sub conducerea căreia societatea merge spre
 „pieire, ca și o locomobilă, al cărei mașinist nu mai poate ma-
 „nipula supapa de siguranță.—Cu alte cuvinte, aceasta se ex-
 „plică prin faptul, ca atit forțele productive create prin felul ca-
 „pitalist modern de producție, cit și sistemul de distribuție
 „al bunurilor, isvorit din el, au intrat într-o contradicere strigă-
 „toare, într'un antagonism acut cu acest fel de producție, și
 „în așa grad, încit, sub pedeapsa pieirii societății întregi, trebuie
 „neapărat să vie transformarea în felul de producție și dis-
 „tribuție. În acest vădit fapt material, care, mai mult sau mai
 „puțin clar, pătrunde fatal în conștiința proletarilor exploatați.—
 „și nu în inchipuirile vre-unui învățat de cabinet, asupra drep-
 „tății și nedreptății, stă cheza, în triumfului neevitabil al socia-
 „lismului modern“...”

„În săvîrșirea acestui mare act de emancipare constă *mi-
 „siunea istorică a proletariatului industrial*“... Mai mult, Nu
 numai partidul social-democratic nu poate fi decit organizația
 politică a proletariatului industrial, dar chiar socialismul «știin-
 țific» nu e decit „*expresiunea teoretică a mișcării proletariene*“**).

Dar organizația politică a proletariatului neputind avea de
 obiect decit *activitatea politică*, scopul unui partid social-democ-
 ratic nu poate fi altui, decit cel urmărit de toate partidele po-
 litice, cum spun ritos toate programele social-democratice, ince-
 pînd cu «*Manifestul comunist*», și anume: «*Cucerirea puterii po-
 litice*»***)—sau, după expresiunea drastică a lui K. Marx,—«dic-
 tatura proletariatului.»

Și țărănimea?...

Ce rol social are, față de procesul economic descris, precum
 și față de organizația politică a proletariatului, această clasă,—
 clasa micilor proprietari de pămînt, cari îl muncesc în mare parte
 ei singuri cu membrii familiei?

Dela început părinții social-democrației Europene iau în a-
 ceastă privință o atitudine foarte categorică (vom vedea îndată.
 intrucît la *discipoli* această atitudine a fost «îndulcită»). Iată ce
 cetim în «*Manifestul comunist*»:

*) *Fr Engels*—Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft.
 (Ed. 3-a, 1894), p. 161—162.

**) *Ibid.* pag. 306.

***) *K. Max* și *Fr. Engels*,—„Das Kommunistische Manifest,“(Ed. 6-a,
 1903,) p. 18.

«Clasele mijlocii: micul industriaș, micul negustor, meseri-așul și țărănul cu toții luptă cu burghazia pentru ca să scape de pieire, ca clase mijlocii. Ei prin urmare nu sînt revoluționari, ci conservatori. Mai mult, ei sînt reacționari: ei tind să în-
toarcă îndărăt roata istoriei. Dacă ei sînt revoluționari, apoi numai intrucit vor fi siliți să între în rindurile proletariatului, intrucit ei nu-și apără interesele lor actuale, ci cele viitoare, — intrucit ei își părăsesc propriul lor punct de vedere, pentru ca să se pună pe punctul de vedere al proletariatului....»^{*)}.

Așa dar țărănul e, ca mic proprietar de pămînt, prin acest fapt însuși, un dușman al proletariatului industrial, el nu poate fi prieten, de cit dacă se hotărăște să se despartă de pămînt, și să intre în rindurile proletariatului.

În vremurile „Manifestului Comunist“ întemeetorii social-democratismului erau atît de convinși de această dușmănie fatală a țărănimii, încît ei se pregăteau chiar de războiu în toată regula împotriva ei. De curînd «Neue Zeit» a publicat niște notițe scrise de Fr. Engels încă la 1848, cu prilejul revoluțiunii franceze din acel an. Vorbînd de atitudinea negativă a țărănimii franceze față de mișcarea revoluționară din Paris, Fr. Engels observă textual:

«Atitudinea țărănilor față de revoluția din 1848 nu este numai rezultatul greșelilor sau al unor neînțelegeri întîmplătoare, — ea este foarte naturală, ea decurge din însăși situațiunea lucrurilor, din rolul social al micii proprietăți funciare. Proletariatul francez înainte de a ajunge la revendicările sale, va trebui să înădușe un războiu țărănesc general, — războiu pe care chiar anularea datoriilor ipotecare poate să-l amîne numai pentru un scurt termen.... Și toate notițiile acestea sînt presărate cu epitete ca „țărănul timpit și mărginit“, „barbar în mijlocul civilizațiunii“, ce se năpustește asupra mișcării, pe care nu o înțelege, „cu toată furia lăcomiei oarbe“...

Dacă aceste violențe de limbagiu pot avea o explicație, dar nu justificare, în amărăciunea pricinuită de înfringerea revoluțiunii din 1848—, și de sigur în urmă Fr. Engels însuși le-a regretat, — totuși nu trebuie să uităm, că punctul de vedere ce le-a inspirat este inerent doctrinei social-democratice timp de o jumătate de veac. Țărănimia nu e decît o «mică burghezime», și ca atare, o clasă reacționară și dușmană proletariatului. Din fericire, acesta din urmă are un aliat puternic: procesul economic, care—prin tendința fatală a capitalului—ruinează și mica proprietate rurală, ca și mica industrie, și țărănimia astfel se tot micșorează la număr, se „proletarizează“ și acest proces de ruină, prin urmare, trebuie privit ca un fenomen de progres, favorabil pentru lupta proletariatului: fiecare hectar, pe care capitalismul l'a smuls din minile țărănimii și l'a „concentrat“ în minile marelui proprietăți, înseamnă că s'a micșurat și numărul dușmanilor firești ai pro-

*) Ibid., p. 16.

letariatului. Țăranul e condamnat la pieire, prin concentrarea proprietății funciare, și aceasta, ca și centralizarea industriei, e calea normală spre socialism, spre progres. . .

Elucidarea punctului de vedere social-democratic asupra proprietății țărănești și a rolului social al țărănimii are atita în-sămănătate pentru concluziunile pe care trebuie să le tragem în privința rostului social-democrației în România, încît îmi veți ierta abuzul de citații pentru a dovedi afirmarea de mai sus.

În marea lui operă despre «Capital», K. Marx de mai multe ori atinge această chestiune și preluțindeni tratează proprietatea țărănească la fel cu mica industrie, și vede deopotrivă în dispariția lor, prin concentrare capitalistă, un proces «revoluționar» și singura cale spre transformare socială, precum în țărani vede un element „reacționar“, până ce nu se va „proletariza“ :

„Mica proprietate funciară, — spune el, de pildă, — prin firea ei *excl*ude dezvoltarea forții sociale productive a muncii, formele sociale ale muncii, concentrarea socială a capitalului, aplicarea progresivă a științii. . . Fărămarea înfinită a mijloacelor de producțiune și izolarea producătorilor înșiși; răsipa extraordinară a forțelor omenești; înrăutățirea progresivă a condițiunilor de producțiune : sint legea fatală a micii proprietăți. Pentru acest fel de producțiune anii de recoltă bună sint o nenorocire“... *)

Și în altă parte:

„Acest fel de producțiune presupune fărămarea pămîntului și a altor mijloace de producțiune, el *excl*ude : atit concentrarea mijloacelor de producțiune, cit și cooperațiunea, diviziunea muncii în procesul producțiunii, puterea socială asupra naturii, cirmuirea forțelor ei și dezvoltarea neimpiedicată a forțelor productive ale societății. Acest fel de producțiune este compatibil numai cu cadrele primitive, înguste, ale producțiunii și ale societății. Dorința de a-l eterniza ar însemna, după expresiunea justă a lui Pequeur, să *decretăm mediocritatea generală*... (**)

E ușor să deducem ce caracter social poate avea în asemenea împrejurări țărănimea, ca purtătoarea intereselor micii proprietăți rurale:

„Mica proprietate asupra pămîntului presupune, că majoritatea covârșitoare a populațiunii țării o alcătuește populațiunea rurală și că predomină nu munca socială, ci munca izolată, că din cauza aceasta e cu neputință bogăția și dezvoltarea producțiunii, a condițiunilor atit materiale, cit și intelectuale, în consecință și a condițiunilor culturii raționale... Dacă mica proprietate funciară crează astfel o *clasă de barbari* ce se află pe jumătate în afară de societate, — o clasă, în care se împreunăază *toată grosolanția formelor sociale primitive cu toate chi-*

*) K. Marx, — „Das Kapital. Kritik der Politischen Ökonomie“, vol. III, p. 342.

**) Op. cil., vol. I, p. 789 (ed. 1883)

„*nurile și cu toate mizeriile țărilor civilizate.*—apoi marea pro-prietate funciară zdrobește puterea de muncă în ultima sferă, unde își caută scăpare energia ei naturală, și unde ea se con-servă pentru regenerarea puterii vitale a popoarelor (Da?) la țară. Marea industrie și organizația industrială a marii agri-culturi lucrează împreună...“*).

Și totuși: «Industria mare în sfera agriculturii lucrează cu atît «mai revoluționar, întrucît ea nimicește sprijinul vechiului regim, «pe țăran (O!...) și-l înlocuiește printr'un muncitor salariat...»**).

K. Marx era o putere intelectuală prea mare și avea o prea adincă pătrundere economică pentru a nu-și da seama nu numai de mizeria țăranului, ci și de faptul că situația acestui «mic burghez» față de puterea capitalului intrupată în «marea burghezie» e adesea mai rea ca a celui mai mizerabil «proletar»***), însă odată ce țăranul ține la «parceta» lui, și odată ce această parcelă stă în calea concentrării avuțiilor, fază premergătoare și necesară a «socializării» lor, el nu poate fi, ca țăran, tovarăș cu proletarul industrial în rîndurile unui partid social-democratic.

„Istoria a dovedit destul, spune K. Marx, că această clasă, „tă-rănimea, nu este capabilă de nici o inițiativă revoluționară...“****)

Una din cele mai puternice pagini ale lui K. Marx o găsim toc-mai într'o altă scriere a lui, în care el, pentru a explica succesul loviturii de stat a lui Napoleon III arată că «reactionarismul» politic al acestui «sprijin al vechiului regim», decurge necesar din condiți-unile intrinseci ale proprietății și vieții țăranului parcelar.

«Țăranii parcelari, spune el, se prezintă (în Franța) ca «o masă imensă ai cărei membri trăesc în condițiuni identice, «fără însă să aibă între ei raporturi mai complicate. Felul lor de «producțiune îi izolează pe unu de altul, iar nu creează între «ei raporturi reciproce... Cimpul lor de producțiune,—parcela— «nu admite în cultivarea ei nici diviziunea muncii, nici aplicări «științifice, și, prin urmare, nici dezvoltarea intelectuală multila-terală, nici varietate de talente, nici complicațiune în raporturi «sociale. Fiecare familie țăărănească se satisface aproape sin-gură... O parcelă, un țăran, o familie; alături—altă parcelă, «alt țăran, altă familie; mai multe din aceste parcele compun «un sat; mai multe sate compun un departament. Astfel, prin «simpla însumare a mărimilor uninominale se formează cea mai «mare parte din națiunea francezi, precum din cartofele turnate «într'un sac se formează un sac de cartofoi»*****).

Acest tablou pare că e anume făcut ca să contrasteze mai bine cu condițiunile de muncă și de viață a proletariatului in-dustrial, care locuiește în orașe, centre de cultură, în mijlocul

*) Op. cit., vol. III, p. 317—318.

**) Op. cit., vol. I, p. 518.

***). Vezi, de pildă: K. Marx, — „Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848 bis 1850“, p. 89 urm.

****) K. Marx, — „Die Klassenkämpfe in Frankreich“, p. 102.

*****). K. Marx, — „Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte“, p. 93 (ed. 3-a, 1885).

raporturilor sociale animate și complicate; care se adună pentru munca lui „socializată“ în fabrici imense, cu o extremă diviziune a muncii, cu aplicarea intensă a științei; care, prin toate aceste condițiuni de viață și de muncă, e împins a se organiza politicește în scop de a aduce acordul necesar între felul de producțiune și proprietatea mijloacelor de producțiune...

Astfel de atitudine față de țărănime nu prezintă vr'un mare inconvenient practic cită vreme socialiștii aveau credința în triumful foarte apropiat al proletariatului industrial și al revoluțiunii sociale. După acest triumf, «dictatura proletariatului» va ști ea să reguleze într'un fel sau altul și chestiunea țărăneasca, chiar dacă nu va duce războiul anunțat de Engels împotriva „barbarilor timpți“ de la sate.

Și în timpurile «Manifestului Comunist», K. Marx și Fr. Engels erau convinși că sînt «în ajunul revoluțiunii sociale». În «Manifest» ei anunțau, că «revoluțiunea burgheză în Germania (din 1848) poate fi numai un *prolog imediat* al revoluțiunii proletariene». — iar ceva mai tîrziu, cu prilejul Expozițiunii Universale din 1851, Fr. Engels scria:

„Burghezia își organizează solemn marea ei serbare tocmai în momentul cînd o așteaptă catastrofa, prăbușirea totală (der Zusammenbruch) a domniei ei. — prăbușire, care îi va dovedi mai bine decît ori-cînd, că forțele, cărora ea însăși le-a dat naștere, au crescut peste puterile ei tutelare. În timpul viitoarei expozițiuni universale domnia burghezi, probabil, n'au să mai figureze la ea în calitate de stăpîni ai acestor forțe productive, ci cel mult vor avea rolul de *cicerone* pe lângă vizitatorii ei“... *)

De atunci, cum s'a sfîrșit «prologul» revoluțiunii burgheze din 1848 știm cu toții, — și la cîte expozițiuni universale publicul a trebuit să se lipsească de *ciceronatul* «domnilor burghezi»!.....

Proletariatul organizat a trebuit să se resemneze la lupta parlamentară, și momentul triumfului definitiv apare într'o perspectivă tot mai îndepărtată...

În asemenea împrejurări atitudinea hotărît ostilă, sau numai ignorarea disprețuitoare față de țărănime prezintă grave inconveniente.

O fi țărănul «mic burghez», și revoluția socială va trebui să treacă peste cadavrul proprietății lui «pătice», — însă, așa cum este, el constituie o mare putere socială, și mai ales *electorală*, pe care nu e numai inutil să o iritezi, dar și primejdios.

Cei dintăiu au simțit acest inconvenient, firește, social-democrații (Guesdistii) din Franța, unde țărănii reprezintă încă un element social foarte însemnat.

Decenii întregi programele social-democrațiilor franceze, ca și în celelalte țări, au ignorat chestiunea agrară, dar nevoea de

*) „Aus dem literarischen Nachlass von K. Marx und Fr. Engels“, vol. III. p. 457.

a-și asigura succesele electorale îi silește—in sfârșit, la congresele din Marseille, în 1892, și Nantes, în 1894, să adauge în coada vechiului program general și un deosebit «program agrar».

Nimic nu e mai caracteristic pentru psihologia socialdemocratismului decît acest program.

Social-democrația franceză după ce recunoaște, conform cu crezul ortodox ca «proprietatea țărănească e fatal condamnată la dispariție», totuși pe neașteptate conchide, că ea are datoria «de a sprijini pe proprietarii ce-și muncesc singuri pămîntul în stăpînirea parcelelor lor, împotriva statului, cămătarilor și impresurărilor de către noii feodali»...

De a-i sprijini «să întoarcă îndărăt roata istoriei»?!!..

Mai mult, social-democrația franceză găsește oportun «de a întinde această apărare și asupra producătorilor, cari, sub nume de fermieri sau dijmari (métayer), lucrează pămînturile ce aparțin altora și cari, *dacă exploatează și ei pe muncitorii salariați, sînt în oare-care măsură siliți la aceasta prin acea exploatațiune, careia sînt și ei inși-și supuși*»...

Iată-ne în plină politică «mică burgheză»!..

Vom reveni îndată asupra acestui sărman program agrar, și vom vedea la cît de puțin se reduce el în realitate. Dar această abatere dela dogma ortodoxă nu putea să rămînă nerelevată.

Fr. Engels trăia încă, și în «Neue Zeit» (1894—1895) apare un studiu al lui, anume consacrat «Chestiunii țărănești în Franța și Germania», („Zur Bauernfrage in Frankreich und Deutschland“) în care el arată neconsecvențele și confuziunile programului francez și că acesta nîmăi înconjoară greutatea problemei.

Aceasta e una din cele mai din urmă lucrări publicate de Fr. Engels, și analiza ei detaliată are cu atît mai multă înseranătate, cu cît ea se prezintă ca un testament lăsat social-democrației universale de unul dintre întemeetorii ei.

Care este punctul de vedere al lui Fr. Engels în 1895?

Renunța el la vechia credință în dispariția fatală a proprietății țărănești prin concentrarea capitalistă?

Nu. El afirmă din nou, că țăranul „se deosebește de proletar prin aceea că posedă încă mijloacele proprii de producțiune, adică el este o supraviețuire a vechiului fel de producțiune». Inșă „dările, recoltele rele, împărțelile, procesele îi gonesc pe țărani, unul cite unul, la cămătari; înglodarea în datorii ajunge un fenomen comun și e tot mai grea pentru fie-care țăran în parte; într'un cuvînt micul nostru țăran, ca ori-ce ră-mășiță a vechiului fel de producțiune, e absolut condamnat la pieire. El este un viitor proletar“.....

Aceiași soartă o așteaptă și pe proprietatea țărănească mai întinsă: „Economicște este fatal, ca și țăranul bogătaș de astăzi

„și cel mijlociu să piară neapărat din cauza concurenței produc-
 „țiunii mari și din cauza cerealelor ieftene de peste ocean, pre-
 „cum o dovedesc tot mai marea înglodare în datorii și decăde-
 „rea și a acestor țărani, ce se poate observa pretutindeni“....

Dar dacă țăranul nu este decît un «viitor proletar», poate
 fi el cîștigat pentru mișcarea social-democratică?

„Ca atare (ca viitor proletar), răspunde Engels.—el ar
 „fi trebuit să fie accesibil propagandei socialiste, dar îl împiedică
 „simțul de proprietate, prea înrădăcinat în el. Cu cit mai grea,
 „ajunge pentru el lupta pentru peticelul de pămînt ce îi scapă
 „din mîni, cu atît cu mai multă desperare se ține țăranul de din-
 „sul; mai ales că el vede într'un social-democrat ce i-ar vorbi
 „despre socializarea proprietății funciare un dușman tot atît de
 „primejdios ca și cămătarul și avocatul“....

Și mai categoric :

„Să spunem drept : față de prejudecățile, create de însăși
 „situațiunea economică a țăranului, de educațiunea lui, de viața
 „lui izolată,—prejudecăți sprijinite și de către presa burgheză și
 „marii proprietari,—noi am putea numai în acel caz, chiar acum,
 „să atragem în partea noastră masa țăranilor, dacă le vom
 „făgădui ceea ce, în cunoștință de cauză, nu putem aduce la in-
 „deplinire. Anume ar trebui să le făgăduim: nu numai să le
 „apărăm avutul, în orice împrejurare, împotriva forțelor econo-
 „mice destrugătoare pentru el, dar încă să-i liberăm de sarcinile
 „ce-i apasă; să transformăm pe un arîndaș în proprietar liber,
 „iar unui proprietar, istovit de greutatea ipotecilor, să-i plătim
 „datoriile... Dar nu e în interesul nostru să atragem pe țăran-
 „pentru astăzi, pentru că, dacă nu ne vom putea ținea de cu-
 „vînt, să-l pierdem pentru zîna de mîine. Țăranul, care așteaptă
 „de la noi, ca să-i eternizăm proprietatea lui pitică, nu ne poate
 „fi tovarăș de partid, ca și meseriașul, care vrea să rămînă tot-
 „deauna maistru“...

Și Engels îi trimite pe acești țărani la «șarlatanii politici»,
 cari le făgăduesc salvarea micii proprietăți, și doar cînd ei se vor
 vedea înșelați de aceștia, se vor convinge, poate, că tot social-
 democrații sînt mai detreabă.

Totuși interesul de a avea țăranimea de partea proleta-
 riatului revoluționar e atît de mare, încît acest adversar feroce
 al «ideologilor», al «fanteziștilor de cabinet», cari își închipue că
 pot reforma lumea după noțiuni abstracte de «dreptate» și «ne-
 dreptate» și nu înțeleg că numai resortul intereselor materiale
 poate mișca masele,—ajunge să ne vorbească și de necesitatea
 de a convinge pe țărani că trebuie să dispară, în speranța că...se
 vor ghilotina prin persuaziune!

„Datoria partidului — spune el, — este să tot explice
 „din nou și din nou țăranilor, că situația lor este absolut des-
 „perată, cit timp domnește capitalismul, și că e absolut cu ne-

„putință să fie păstrată proprietatea lor pitică, și că este ab- „solut inevitabil ca producțiunea mare capitalistă să lese în „urmă mica producțiune, învechită și neputincioasă, cu aceeași „ușurință cu care trenul întrece un car. Făcînd astfel, noi vom „lucra în spiritul evoluțiunii economice fatale (această mîngiere „era aici neapărata), care singură se va îngriji să pregătească „capetele țărănești pentru discursurile noastre...”“

Slăbiciunea speranțelor bazate pe astfel de discursuri, chiar cu ajutorul „evoluțiunii fatale“, era prea vădită pentru o inteligentă ca Engels. E vădit deasemeni că „desperarea cu care viitorul proletar ține la peticelul lui de pămînt“ poate să paralizeze acțiunea politică a adevăratului proletar;—și nici nu mai e cu putință, ca în 1848, a privi, cu ardoare juvenila, eventual tateea unui războiu proletarian împotriva moșicului. Interesul electoral cere ca simpatiile țaranului, oricum este el, să fie cîștigate cu orice preț. —și bătrînul luptător ne spune franc: „Pentru „ca partidul social-democrat să poată cuceri puterea politică, el „trebuie să meargă din orașe și la sate, trebuie să ajungă o forță „și la țară....“

Și iată, intransigentul teoretician al „socializării fatale“, cu toate rezervele formale, face concesiuni foarte semnificative, cari ne prevestesc deja încurcătura, în care în curînd era menită să cadă social-democrația, din cauza „timpului barbar“ ce ține morțiș la parcelă. El începe să asigure pe țărani, că proletarii după ce vor cuceri puterea politică, nu vor expropria pe țărani, ci numai pe marii proprietari.

O parenteză: Mai întai, cum? se poate ca în momentul acela să existe încă țărani, cu toate că dispariția lor e fatală? Va să zică, cel puțin în ce privește proprietatea pămîntului, socializarea mijloacelor de producțiune nu va mai fi un rezultat fatal al prealabilei lor concentrări prin evoluția firească a producțiunii capitaliste, ca în industrie?

Deocamdată, vă rog numai să rețineți această mărturisire.

Așa dar, se întrebă Fr. Engels: „Ce va trebui să facem „noi cu țărani după ce vom pune mina pe putere?”

„Mai întai, un punct din programul francez e cu desăvîr- „șire exact: noi prevedem *pieirea inevitabilă a țaranului*, dar „nici într'un caz nu sintem chemați să o grăbim cu vre-o in- „tervenție din partea noastră (NB: programul francez vorbește „chiar și despre *sprîjinul* direct al micii proprietăți, chiar cînd „de nevoie ea exploatează pe salariați!).

„In al doilea rînd, tot așa de vădit este că, atunci cînd „noi vom cuceri puterea politică, noi nu ne putem gîndi la ex- „proprierea silită a țaranilor, cum vom fi siliți să facem cu „marii proprietari. Problema noastră față de țărani va consta in- „naintea de toate într'aceia, ca producțiunea și proprietatea lor

„private să le transformăm în cooperațiuni, dar nu cu deasila, ci „prin exemple, și oferind ajutorul statului pentru aceasta...”

„Cum se va face aceasta în fiecare caz concret va atârna de împrejurările, în care noi vom ajunge stăpîni pe puterea politică. Așa se poate, că noi vom fi în stare să dăm cooperațiunilor avantaje mari: să trecem toate datoriile ipotecare asupra statului cu reducere mare a dobinzilor, ajutor din partea statului pentru mărirea producțiunii, și alte foloase...”

Încă o parenteză: vă rog, iarăși, să rețineți,—ca să putem trage la timp concluziunile cuvenite,—că aici se schițează pentru țărănime cu totul *altă cale* „spre societatea viitoare” decît aceea a proletariatului industrial. Pe cînd pentru acesta din urmă „socializarea muncii” se face *de sus*, sub presiunea de fer a *evoluțiunii capitaliste*, pentru țărani se prevede posibilitatea unei evoluțiuni spontanee, plecînd de la mica proprietate țărănească, prin cooperațiunea liberă, benevolă, deși cu ajutorul statului, „dar nu cu deasila...” (Și această evoluție se pregătește, cum vom vedea îndată, prin politica ce Engeis, nu fără oarecare timiditate, o indică pentru social-democrație și înainte de cucerirea puterii).

Dar să continuăm.

Toate asigurările și promisiunile pentru vremea, ce pare tot mai îndepărtată, cînd social-democrația va fi la cîrma statului, pot cel mult atrage indiferența mai mult sau mai puțin binevoitoare din partea țărănimii, nici de cîm simpatiile ei active. Acestea nu pot fi cîștigate decît în măsura sprijinului ce i s'ar fi dat la nevoile și durerile ei actuale. Clasa țărănească, ca și oricare alta, are anumite interese în privința cărora un partid politic trebuie să se pronunțe, să ia o atitudine în acel moment cînd ele sînt la ordinea zilei.

Pentru aceasta trebuie hotărît odată, dacă proletarul social-democrat e dușmanul, sau aliatul țăranului,—*al țăranului ca atare*, al micului proprietar.

Și unul din autorii „Manifestului comunist” din 1848 se hotărăște să scrie la 1895 o declarație, confuză în multe privinți, cu multe reticențe, dar extrem de caracteristică:

„*Noi stăm hotărîți în partea țăranului (und wir stehen ja entschieden auf Seite des Kleinbauern); noi vom face tot posibilul ca soarta lui să fie mai tolerabilă și să-i ușurăm trecerea la cooperațiune, dacă el se va hotărî la aceasta, și chiar—dacă el nu poate lua încă această hotărîre—să-i dăm acolo, pe parcela lui, un termen să se gîndească la aceasta (!). Și facem aceasta nu numai pentru că îl considerăm pe țăranul ce muncește independent ca potențial fiind «de ai noștri», dar de asemenea și din interesul direct de partid (!!). Cu cit va fi mai mare numărul acelor țărani, pe cari noi îi vom scăpa de căde-*

«*vea efectivă în starea de proletari (denen wir den wirklichen «Absturz ins Proletariat ersparen), pe cari noi îi vom alrage «in partea noastră, în calitate de țărani încă, cu atit mai degrabă și mai ușor se va săvârși transformarea socială. Noi n'avem nici o nevoie să așteptăm până ce producțiunea capitalistă «se va desvolta pretutindeni până la ultimele sale rezultate, până «ce ultimul țăran și ultimul meseriaș vor cădea victime mării «producțiuni capitaliste...»*

Urmează justificarea întrebunțării mijloacelor publice pentru cooperățiuni, etc.

Vai, unde am ajuns! Ce «oportunism»: după ce declară că țăranul e condamnat fatal, inevitabil la pieire, că el este o «rămășiță a trecutului», că tendințele lui sociale sint contrare evoluțiunii economice necesare și, deci, el, *ca atare*, nu poate fi tovarăș al proletarului social-democrat,—deodată, „din interes de partid“,—„noi stăm hotărît în partea țăranului“ și trebuie «să scăpăm cit mai mulți țărani de proletarizarea efectivă!...» Mult se deosebește această atitudine de aceea a programului francez, care, pe deoparte, «recunoaște necesitatea dispariției țăranului», iar pe de altă parte se leagă să-l «sprijine»?..

E un program practic atit de apropiat de al tuturor democrațiilor «burgheze», în ce privește proprietatea țărănească! Și Fr. Engels se inspiră, cum însuși ne spune, de practica actuală a cooperățiunilor la țărănimea Daneză*).—și doar cooperățiunile din Danemarca sint operă aproape exclusiv «burgheză»!..

Mai mult. Într-o țară atit de înapoiată ca România, un guvern burghez prezintă camerelor burgheze o lege pentru «Casa centrală a băncilor populare și a cooperativelor sătești» și desfășoară o activitate energetică pentru răspindirea la sate,—cu ajutorul bănesc al statului,—a cooperățiunilor de credit, de consumațiune, și—horribile dictu—*de producțiune!*... La aceasta să ajungă, din cauza «indărătniciei desperate» a moicului timpit falnic și intransigentă social-democrație revoluționară!...

În ori-ce caz, dela planul de «socializare» a țăranilor cu ajutorul tunurilor, din 1848, și până la intenția generoasă de a le «acorda un termen să se gindească, acolo pe parcela lor» la foloasele cooperățiunii cu ajutorul statului, și până la hotărîrea «de a scăpa de proletarizare cit mai mulți țărani»,—ce cale imens de lungă e percursă de această social-democrație!..

Până la întinarea desăvârșită, până la coborîrea steagului social-democratic în fața «barbarului din mijlocul civilizației» nu rămînea decit un pas de făcut, și cruda realitate a «faptelor materiale», care impun atita social-democrației, s'a însărcinat să o forțeze la acest pas.

*) Asupra cooperățiunilor țărănești din Danemarca publicul român are la îndemînă lucrarea conștiințioasă a d-lui Rădulescu.

Timp de o jumătate de veac doctrina social-democratică, față de țărănime, cum am văzut, afirma:

Procesul de centralizare a producției și de concentrare a avuțiilor e tot atit de fatal pentru agricultură ca și pentru industrie.

Procesul acesta duce necesar la dispariția țaranului, ca și a ori-cărui alt «mic burghez»,—industriaș, negustor sau meseriaș.

Țăranul, *ca atare*, cramponându-se de mica lui proprietate, e necesarmente reacționar, ca tendință socială, adversar proletariatului, și nu poate interesa social-democrația.

Iar după ce se «proletarizează» el, se confundă în masa celorlalți proletari, adică *nu* mai este țaran.

Era firesc în tot timpul acesta, față de această doctrină, ca programele social-democratice să *ignoreze cu desăvârșire* chestiunea agrară, din punctul de vedere al micului proprietar, al țaranului.

În programul social-democrației germane, de pildă, votat la Erfurt în 1891, și care a servit de model aproape tuturor celorlalte, după ce se descrie procesul fatal al producției capitaliste rezumat mai sus, urmează: „pentru proletariat și straturile sociale mijlocii, *cară pier*,—mici burgheji, *țărani*,—accest proces înseamnă creșterea mizeriei, etc.“, și atita! În programul practic găsim numai cererea ca muncitorii agricoli *salariați* și servitorii să fie *egalizați* cu muncitorii industriali. Nici un cuvânt pentru țărani, *ca atari!*...

K. Kautsky, după moartea lui Fr. Engels teoreticianul cel mai autorizat al social-democrației în celebrul lui comentariu asupra acestui program, sub titlul „Das Erfurter Programm“, care împreună cu „Manifestul Comunist“ și astăzi încă formează «sfințita scriptură» pentru masele social-democratice,—scrie:

„Cit timp meseriașul simte ca meseriaș, *țăranul ca țăran*, „iar micul negustor ca negustor, atita timp au ei o puternică „conștiință de clasă, țin la proprietatea privată și sînt inaccesibili pentru socialism, *ori-cît de rău le-ar merge lor*“... *)

Chiar nu mai departe decît la 1901, după studiul, analizat mai sus, al lui Fr. Engels și după ce începuse criza revizionistă în sînul social-democrației (provocată în mare parte de chestia agrară), se adună la Viena congresul partidului social-democrat austriac tocmai pentru revizuirea programului. Și, după o discuțiune în chestia agrară, autorul vechiului program și al proiectului celui nou, Dr. Adler, șeful recunoscut al social-democrației austriace, formulează hotărîrea congresului în următoarea mindră declarațiune: „Social-democrația nu poate să meargă la țărani, „nici la micii burgheji, ci trebuie să aștepte pînă ce țărăni și „micii burgheji singuri vor veni la ea!“...

Adică, iarăși, țăranul, ca atare, nu ne interesează, ca mic burghez și adversar; după «proletarizare», poftim, dar ne mai fiind

*) K. Kautsky, — „Erfurter Programm“, p. 180 (ed. 3a, 1892).

țaran atunci, țărăniile lui de azi tot nu ne privesc cituși de puțin...

În consecință, în preambulul programului găsim același vecinic cîntec:

„Progresul tehnic, concentrația crescîndă a producției și „a proprietății, centralizarea întregii puteri economice în minile „capitaliștilor separați sau ale asociațiunilor de capitaliști lipsește de proprietate cercul tot mai larg al micilor industriasi „independenți și al țăranilor, și îi pune, ca lucrători salariați, „slujbași sau debitori în atîrnare, directă sau indirectă, de capitaliști. Numărul proletarilor tot crește“, etc...

Și atita! Și în programul practic, iar nici un cuvînt pentru țărani ca atari...

La 1901!...

Inercarea programului francez a fost în această epocă, în deobște, dezaprobată de pontificii social-democrației ca «burgheză», (în programul belgian însă, se observă puțin aceeași tendință), deși și «Guesdistii» recunoșteau «dispariția fatală a țăraniniei» și, în realitate, acest program a fost inspirat numai de considerațiunile electorale, «de interesul de partid», ca și concesionile mai diluate și mai confuze ale lui Fr. Engels. În adevăr, cerințele agrare ale Guesdistilor culminează în concesionarea către obștii săteși a moșiilor statului, comunelor, etc., și în ajutorul statului pentru cooperațiuni — măsuri, ce se apropie atît de mult de programul actual al guvernului burghez al Romîniei înapoiate!..

Și iată, după cincizeci de ani de siguranță trufașă, de încredere oarbă în efectele binefăcătoare ale „concentrațiunii avuțiilor și ale centralizării producției în societatea burgheză“, de o dată doctrina primește o grosnică lovitură, cel puțin în ce privește agricultura, din partea .. cifrelor statistice!..

Se dovedește, pe neașteptate, că mica proprietate țărănească nu se supune legilor inexorabile ale procesului economic, și... nu vrea să moară!...

Și dovedește aceasta și un social-democrat autentic, care a avut însă curajul să privească adevărul în față, și, în fața faptelor, să ceară revizuirea doctrinei social-democrate.

Nu ne interesează deocamdată mișcarea revizionistă provocată de Ed. Bernstein, dar ne veți permite să utilizăm datele adunate de el pentru a urmări destinele chestiunii țărănești în sinul social-democrației.

Pe cînd, constată Ed. Bernstein, peste tot în Europa, micile și mijlociile gospodării rurale cresc, și ca număr de proprietari și ca întindere pe pămînt, «marea agricultură s'a oprit în loc, sau chiar scade», cu toate că întinderea totală a terenurilor cultivabile a crescut*).

În Germania, în 13 ani, între 1882—1895, întinderea pă-

*) Ed. Bernstein, — „Socialisme théorique et social-démocratie pratique“, 1900, p. 107 urm.

mînturilor proprietății țărănești *mijlocii* (ntre 5—20 ha.) a crescut cu 9°/_o, iar numărul gospodăriilor cu 8°/_o; a proprietăților țărănești *mici* (2—5 ha.) întinderea a sporit cu 8°/_o, iar numărul gospodăriilor cu 3½^o/_o; chiar proprietățile „pitice” (mai puțin de 2 ha.) au crescut în întindere cu 12°/_o și numărul gospodăriilor cu aproape 6°/_o. (Observați că numărul gospodăriilor crescînd mai încet ca întinderea lor, fiecare gospodar în parte e, în mijlociu, mai bogat). În același timp gospodăriile mai mari (între 20—100 ha.) n'au crescut decît în *întreprinderile forestiere* și numai cu 1°/_o! Celelalte—sau au rămas staționare, sau chiar au scăzut.

Iată repartizarea proprietății în Germania, în 1895, ca întindere în hectare:

Gospodării pitice (până la 2 ha.)	2.415.414
„ țărănești mici (2— 5 ha.)	4.142.071
„ „ mijlocii (5— 20 ha.)	12.537.660
„ „ mari (20—100 ha.)	13.157.201
Mari gospodării capitaliste (de peste 100 ha.)	11.031.896

Cu alte cuvinte, gospodăriile «pitice» și cele țărănești cuprind *peste trei pătrimi* din întinderea totală a pămîntului, iar gospodăriile mari, «capitaliste», nu ajung la o pătrime. În Prusia raportul e și mai defavorabil mașilor gospodării.

De asemenea «în Olanda marea gospodărie a scăzut direct, pe cînd gospodăriile țărănești, mici și mijlocii, au sporit «de trei ori».

«În Belgia, după Vanderveelde, proprietatea funciară ca și agricultura sînt supuse unei *descentralizări neîntrerupte*».

«În Franța se constată o tot mai mare descentralizare a agriculturii»^{*)}.

Autorul aduce cifre pentru a ilustra aceste constatări, însă îmi veți permite să reproduc aici numai datele relative la întinderea proprietăților în Anglia, scotită «ca țară clasică a marii proprietăți funciare și a agriculturii capitaliste», cum se exprimă Ed. Bernstein.

În 1895 ^{**)} pămîntul se repartiza în Anglia cum urmează:

	în acre	% la întind. tot.
Gospodării până la 2 ha	366.792	1.13
« între 2— 5 ha.	1.667.647	5.12
« « 5— 20 ha.	2.864.976	8.79
« « 20— 40 ha.	4.885.203	15.
« « 40—120 ha.	13.875.914	42.59
« « 120—200 ha.	5.113.945	15.70
« « 200—400 ha.	3.001.184	9.21
« peste 400 ha.	801.852	2.46
	32.577.643	100

^{*)} Op. cit., p. 108—110.

^{**)} Datele mai nouă le puteți găsi în «Viața Rominească», No. 10, an I, «Cronica internă» p. 625 și 627—628.

Cu alte cuvinte, numai vr'o 27% din întinderea totală a pământului în Anglia cade asupra mării agriculturi (de peste 120 ha. de gospodărie) și, dinpovrivă 78% asupra agriculturii mici și mijlocii! *).

La aceste putem adăogi, că în 41% din totalul gospodăriilor *nu se întrebuințează nici un salariat*, ci ele sînt muncite numai de familia țaranului; în 16% din gospodării se angajează numai cîte un muncitor salariat; în 11%—cîte doi salariați care muncesc alături de familia țaranului. Adică în 68% din gospodării țaranul muncește singur, sau numai cu ajutorul unui, ori cel mult a doi salariați, și numai în 32% din ferme se găsesc mai mulți decît doi muncitori salariați!

Judecați dacă se poate vorbi despre „centralizarea“ producției agricole în Anglia!

Pentru Statele Unite un alt social-democrat, F. O. Hertz, aduce de asemenea date foarte complete și ajunge la constatarea:

„In cea mai capitalistă țară din lume gospodăriile mai mici „birăesc treptat pe cele mari și uriașe (latifundii)“.

Așa că Ed. Bernstein s'a crezut în drept să conchidă:

„Peste tot, în Europa occidentală, ca și în Statele Uniunii Americane, numărul gospodăriilor agricole mici și mijlocii tot crește, iar acela al gospodăriilor mari și uriașe tot scade“.

Nădejdea în socializarea țaranului prin „concentrare“ a trebuit să se stingă...

Asupra acestui fapt nu se mai putea tăcea. Și teoreticianul ex officio al partidului scrie o carte voluminoasă asupra „chestiunii agrare“, care, în realitate, nu e de cît o mărturisire a catastrofei suferite de doctrina social-democratică.

K. Kautsky e silit, abea cîți-va ani după „Erfurter Programm“, să recunoască, că „acum trebuie să admitem ca dovedit, că agricultura nu se dezvoltă după același *processus* (faimosul proces „de concentrare și centralizare“) ca industria, ea urmează legile ei proprii... **)

Cum se explică însă stăruința și siguranța cu care social-democrația timp de peste o jumătate de veac afirma contrariul? „Social-democrația, —mărturisește iarăși K. Kautsky, —de la început se îngrijea puțin de țaran. Fiind-că ea nu este un partid democratic în sensul burghez al cuvîntului, o bine-făcătoare pentru toată lumea, care să caute a da satisfacțiune intereselor tuturor claselor, ori-cît de opuse ar fi ele una alteia; ea este un partid de luptă de clasă (Dar pentru aceasta nu era nevoie „ca doctrina ei să fie așezată pe un teren adevărat și solid?) .. Ea spera, că evoluțiunea economică îi va pregăti calea la sate, ca și în orașe, și că lupta între mica și marea gospodărie agricolă va duce la suprimarea celei dintăiu, așa că i-ar fi ușor „atunci să cîștige, și aici, ca partid pur proletarian, masa populațiunii agricole ..

*) Op. cit., p. 112.

**) K. Kautsky, —„La question agraire“, p. 5.

„Astă-zi însă, social-democrația a sporit atît de considera-
 „bil, încît orașele nu mai prezintă pentru ea un cîmp indestulă-
 „tor de activitate; dar îndată ce pășește la sate, ea se cioc-
 „nește de acea putere misterioasă care a pregătit deja atîtea sur-
 „prize celorlalte partide democratice revoluționare. Ea vede, că
 „mîca gospodărie agricolă nu urmează de loc procesul de rapi-
 „dă dispariție, iar marile gospodării agricole nu cîștigă teren de-
 „cît prea încet, pe alocurea chiar îl perd (adică—peste tot, cum
 „în urmă recunoaște K. Kautsky însuși)“... *).

Kautsky e prea bun social-democrat ca să nu-și păstreze
 toate simpatiile pentru marea agricultură, el caută pe larg să-i
 arăte superioritatea față de gospodăria mică, pentru care nu gă-
 sește cuvinte destul de grele: ea răsipește numai degeaba for-
 țele, îl face pe țaran să muncească supra omenește și să fie ve-
 cinic flămînd, —și poftim, scandalul!

Din statistică rezultă, „că proprietatea privată în toate ță-
 „rile de mică gospodărie e o *pedică puternică pentru desvolta-*
 „*rea marii exploatațiunii agricole, ori-cît de superioară este ea, și*
 „(se mîngie imediat Kautsky) o *pedică pe care industria nu o*
 „*cunoaște*“!... **).

Mai rău: „cu toată superioritatea sa tehnică, marea ex-
 „ploatațiune agricolă *nu reușește niciodată să domnească singură*
 „*într'o țară. Chiar dacă marea proprietate isgoneste pe toți țā-*
 „*ranii liberi, totuși rămîne măcar o parte, care totdeauna găsește*
 „*mijlocul de a reinvia ca mici fermieri. Încît, chiar acolo unde*
 „*proprietatea mare domină singură, marea exploatațiune tot nu*
 „*poate să ajungă să domine singură* (vom explica în urmă
 „*acest fenomen, care contrazice tabloul negru făcut de Kautsky*
 „*despre mizeriile fatale ale gospodăriei țărănești)... Acolo unde mi-*
 „*ca exploatațiune chiar perde prea mult teren, marea exploatațiune*
 „*dă venituri tot mai mici, și începe să dea îndărăt*“... **).

„Nu ne mîi putem gîndi, că mica proprietate fonciară e
 „*pz cale de a dispărea în societatea modernă și de a fi înlocuită*
 „*de marea proprietate*... ****).

Ce să faci!...

Remîne numai să te năpustești asupra marelui vinovat, —
 țăranul:

„Mica proprietate fonciară, —repetă Kautsky pe mai marii săi,
 „—este un mijloc de a crea, aproape în afară de societate, o cla-
 „să de barbări, care unește toată grosolanția formelor sociale pri-
 „mitive cu toate mizeriile și toate nenorocirile țārilor civili-
 „zate“... ****)

Dar această proprietate stă „la adăpostul tendințelor cen-
 „trailizătoare, ori-cît de nerațională, ori-cît de răsipitoare de forțe
 „ar fi această exploatațiune a parcelelor de pămînt, țăranul îi

*) Op. cit., p. 3—4.

***) Op. cit., p. 219.

****) Op. cit. p. 242—243.

*****) Op. cit., p. 248.

*****) Op. cit., p. 170.

„rămîne credincios, cum și femeia lui rămîne credincioasă mizerabilei sale gospodării casnice, care, cu toate eforturile imaginabile, nu-i poate da decît rezultatele cele mai jalnice“...*)

Foarte bine! Dar eșirea?

Agricultura, singură, nu are nici o eșire:

„Agricultura în timpul feudal a mai intrat într'un impas, din care n'a putut ieși prin propriile-i forțe“...**)

Așa și acum:

„În regiunile, care rămîn pur agricole și din cauza configurației geografice sau a caracterului locuitorilor sînt inaccesibile și rămîn închise industriei, populațiunea decade din punctul de vedere al numărului, al forței, al inteligenței, al bunei stări; și în acelaș timp pămîntul se săcătuește, exploatațiunea agricolă decade. *Agricultura pură încelează, în societatea capitalistă, de a forma un element de bună stare; dar, în același timp, dispăre pentru clasa țărănească posibilitatea de a regăsi vr'o dală prosperitatea.* Ca și populațiunea agricolă din timpul feudal, țăraniii au ajuns într'un impas, din care ei nu sînt în stare să iasă prin sine înșiși, în care ei se string, tot mai îngrijți și mai d'sperați“...***)

De n'ar fi evoluțiunea industrială, n'ar mai vedea țăraniii zile bune. Dar evoluțiunea industrială, prin procesul ei fatal, aducînd triumful proletariatului și socializarea industriei, atunci... mai departe ușor se pot deduce consecințele.

Dar, o recunosc și social-democrații înșiși, triumful proletariatului și socializarea industriei se vor lăsa încă multă vreme c'e așteptat, — cum blata agricultură și țăraniii vor sta așa, atîta timp, în «impasul» lor?

Care trebuie să fie politica social-democrației față de dinșii?

K. Kautsky persistă, cu aceeași energie, să se opună „protecțiunii țaranului“ care l'ar conserva artificial pe micul gospodar independent, dar propune... «neutralizarea țaranului» (sic!)... ca sălbatecul ăsta să nu aducă vr'o incurcătură, în mersul triumfal al proletariatului!

Și „neutralizarea“ asta seamănă totuși foarte mult cu vechea rețetă „burgheză“ a programului francez: ajutor pentru cooperatiuni, trecerea moșiilor publice obștilor sătești, un program comunal democratic, etc.

Să lăsăm pe un socialist să judece acest program:

„De fapt, programul lui Kautsky nu e, — în principul, și tocmai în punctele pe care el le consideră ca cele mai însemnate, — decît punerea în practică a revendicărilor democrației burgheze relativ la chestia agrară“...****).

Fatalitate!...

*) op. cit., p. 251.

**) op. cit., p. 448.

***) op. cit., p. 450—451.

****) Ed. Bernstein, op. cit., p. 263.

Dar cetitorii, cred, vor admite, că aceasta dovedește numai, că a nimerit într'un „impas“ nu agricultura, ci doctrina social-democratică, socialdemocratismul în fața țărănimii...

Mai mult de cincizeci de ani hipnotizezi lumea cu o formulă magică, care ar deschide toate lăcățile, mai mult de cincizeci de ani de poze marțiale și desprețuitoare, de declarații mîndre, („social-democrația nu va merge la țărani, ci îi va aștepta să vie ei la dînsa, după proletarizarea fatală“).—și cînd, „din interes de partid“, te hotărăști în sfîrșit să mergi la Canossa mojiștilor, să te infunzi înaintea «puterii misterioase», să constatăi că formula nu se aplică la agricultura (la majoritatea omenirii!), că agricultura nu poate «evolua» singură după regulă, că ea merge dintr'un „impas“ într'altul, dă în gropi... Să afirmi, că țările pur agricole sînt condamnate la stagnațiune, că progresul social este peste putință pentru ele, fiind că n'au de unde veni salvatorii, iar că țărăniile din celelalte țări trebuie să rămînă, cine știe cit, în «impasul» lor, mizerabili, goi și flămînzi, istoviți de munca excesivă, până la triumful definitiv al proletariatului industrial, care până atunci nu-i poate decît «neutraliza» prin măsuri, în esența lor, pur «burgheze»!...

Poate fi un spectacol mai jalnic?...

Cîtă confuziune a adus această constatare în sinul social-democrației se poate vedea în primul program adoptat, după catastrofă, de partidul social-democratic Elvețian, în Zürich, acum trei ani, în 1904.

Despre evoluția agrară programul vorbește acum deosebit de cea industrială, și trebuie să o spunem, în doi peri:

„In agricultura marea producțiune n'a dovedit superioritatea sa asupra micii producțiuni în aceeași măsură ca în industrie. Dar situațiunea țăranilor, după trecerea dela forma naturală a gospodăriei la cea modernă, de asemenea a ajuns tot mai grea și mai șubredă. Numărul agricultorilor independenți scade, continuu (o neexactitate constatată chiar de K. Kautsky și contrazisă mai jos de însuși programul!), o parte emigrează, o parte trece în rîndurile proletariatului“.

Apoi parcă un răsunset din vechea trimbiță glorioasă:

Social-democrația „luptă împotriva ori-cărei încercări de a „sprijini formele înapoiate de producțiune“...

Totuși:

„In agricultura elvețiană domină, aproape exclusiv, mica „producțiune (și mai sus spunea că «numărul lor scade» etc...)- „Pentru țaran proprietatea funciară nu este un mijloc de a-și însuși munca altuia, ci un mijloc de a-și cîștiga hrana, adesea „neîndestulătoare. El, ca și muncitorul salariat, aparține claselor „exploatate ale poporului. Inșă fiindcă aci nu se află condițiuni prealabile pentru producțiune socială, apoi scopul politiceii „agrare, care tinde să armonizeze interesele țărănimii cu interesele societății întregi, trebuie să constee într'aceea ca să ri-

„dice productivitatea muncii agricole și, în acelaș timp, să asigure țaranului venitul muncii lui și să-l apere, ca îmbunătățirea producției să nu atragă după sine numai o mai mare înglodare în datorii și creșterea dobânzilor (dar aceasta nu înseamnă, în fond, să sprijini o formă învechită de producție ?..).

Urmează apoi cunoscutul program de «neutralizare», ajutorul statului pentru cooperațiuni de tot felul, întrebuițare de mașini, asigurare, trecerea ipotecelor în minile statului,—program, care n'are prin ce speria pe orice «burtă verde», și pe care și l'ar putea însuși orice democrație «burgheză» înaintată.

De pe acum am putea trage oarecari concluziuni, dar în capitolul următor...

(Va urma)

C. Stere

